

FIGURATÍV KIFEJEZÉSEK FORDÍTÁSA VERSEKBEN

Molnár Mária

2015. 04. 08.

XXXII. OTDK

Fordítástudomány

1. PROBLÉMAFELVETÉS, ELMÉLETI KERET, MÓDSZER

- Az érzelmi metaforák fordítási nehézségei
Csokonai Vitéz Mihály *A reményhez* című versének ill. Annamarie Bostroem német nyelvű fordításán keresztül
- Kognitív megközelítés - súlypont: fogalmi metaforák
- fordítói kognitív folyamatok vizsgálata
- Módszer: kontrasztív nyelvi elemzés
 - Grammatika
 - Szemantika
 - Kognitív folyamatok

1. PROBLÉMAFELVETÉS, ELMÉLETI KERET

- Részproblémákra lebontva
 - A mentális képek szerepe a figuratív kifejezések fordításában
 - A univerzális képi sémák (pl. TARTÁLY-séma) szerepe érzelmi metaforák fordításában
- Elméleti keret
 - Konceptuális metaforaelmélet sztenderd verziója (Lakoff/Johnson 1980)
 - Forrás- és céltartomány egymásra való leképezése
 - Pl. AZ ÉLET EGY UTAZÁS

ÁTTEKINTÉS

1. Problémafelvetés, elméleti keret és módszer
2. Az empirikus vizsgálat eredményei
3. Párhuzamos szövegrészek elemzése
4. A kognitív funkció ekvivalenciája
5. Kitekintés: Az irodalmi fordítás kognitív részfolyamainak egységes modellbe foglalása a sztenderd metaforaelmélet keretein belül?

2. VIZSGÁLAT: ALAPFOGALMAK

- A fordítás = kultúrák közötti nyelvi közvetítés (Görner 2001: 76)
- A vizsgálati anyag: konceptuális metaforák nyelvi realizálódásai (Kohl 2007: 126)
 - Az empirikus vizsgálat súlypontja áthelyeződik a konceptuális szintre
 - De: összefüggés a metafora nyelvi formája, grammatikája és befogadóra gyakorolt hatása között (Kohl 2007: 46-50)

2. EMPIRIKUS VIZSGÁLAT

- Allegória: metaforakomplexum metaforikus részaspektusokkal (Kohl 2007: 87)
- A kert-allegória:
- egy komprimált mentális kép felbontása képi jelentéshordozókra
 - Konstitutív képi jelentéshordozók (Pl. Kert, növények)
 - Metaforikus részaspektusok (kidolgozás)

2. EMPIRIKUS VIZSGÁLAT

- Kontrasztív analízis – kiértékelés szempontjai
 - Aktivált IKM (idealizált kognitív modell)
 - A metafora nyelvi realizálódása, grammatikája
 - A metafora grammatikája és kognitív hatása közötti összefüggés
 - Eltérés
 - Modifikáció a fordításban

3. PÁRHUZAMOS SZÖVEGRÉSZ 1.

○ (1) csörgő patakokkal

- PATAK IKM
- Melléknévi metafora
- Melléknevek dinamizálják a főnévi metaforát
- akusztikai információ a figyelem fókuszában
 - Csörgés, csobogás

○ mit Bächen

- PATAK IKM
- Modifikáció
- Főnévi metafora
- „csörgő” (= rauschend) hiánya
- A figyelem fókusza is módosul
- Dinamizáció törlése

3. PÁRHUZAMOS SZÖVEGRÉSZ 2.

○ **(2) Földiekkel**

- EMBER IKM
- Főnévi metafora
- Figyelem fókusza: természetes élőhely
- Összetartozás

○ **Erdenkind**

- EMBER IKM
- Főnévi metafora
Eltérés (Kind)
- Figyelem fókusza: az ember és a föld kapcsolatának metaforikus kidolgozása – gyermek - vérrokonság

3. PÁRHUHAZAMOS SZÖVEGRÉSZ 3.

- **(3) zöld fáim
kiszáradtanak**

- **KISZÁRADÁS**
komplex folyamat

- Metonímia

- **A FOLYAMAT AZ
EREDMÉNY
HELYETT**
(kiszáradtanak)

- Igei metafora

- **fahl der Bäume
Grün**

- **KISZÁRADÁS**
komplex folyamat

- Metonímia

- **AZ EREDMÉNY A
FOLYAMAT
HELYETT (fahl)**

- Melléknévi metafora

- Eltérés

- Modifikáció

4. A KOGNITÍV FUNKCIÓ EKVIVALENCIÁJA

Invariancia

- A konstitutív képi jelentéshordozók univerzális képi sémák kidolgozásai
- Pl. A kert – a TARTÁLY-séma kidolgozása

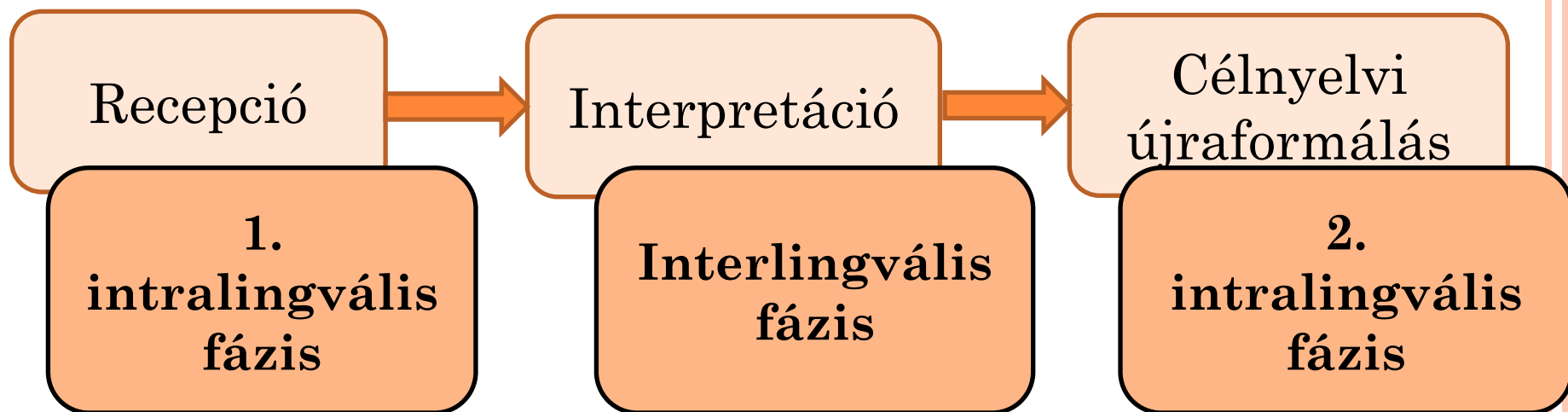
Eltérés, modifikáció

- A képi jelentéshordozók (nyelvi és konceptuális szinten is) módosulnak
- DE: a koherens értelem megképzésének lehetősége megmarad
- Fordítások – az értelemképzés új útjai?

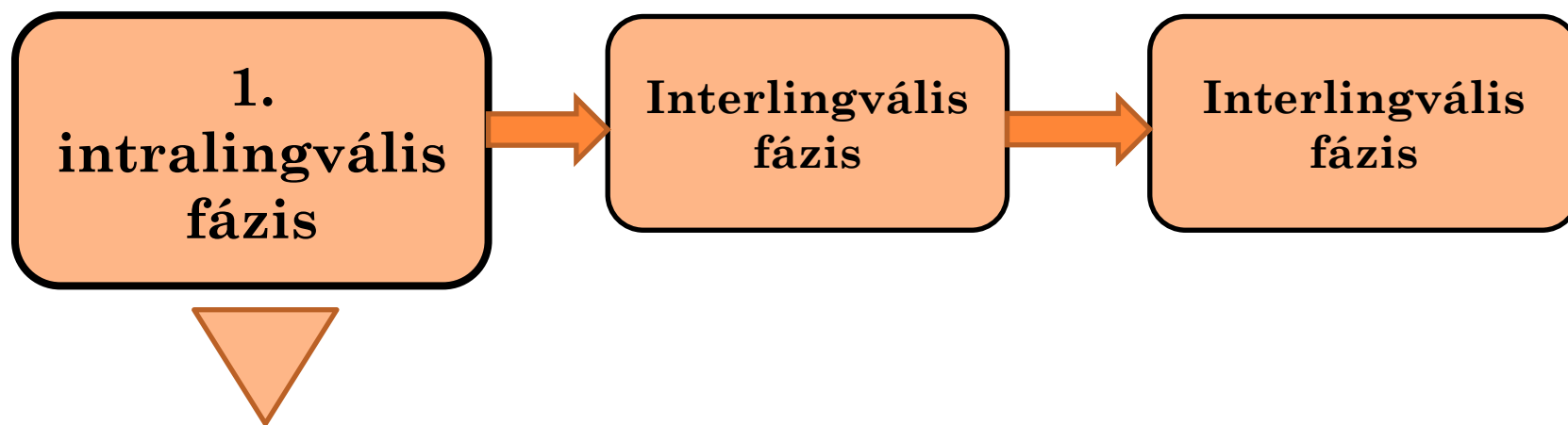

5. A MŰFORDÍTÁS KOGNITÍV MODELLEZÉSE

- Kiindulópont: hármass felosztás
- Nida transzformációs modellje

5. A MŰFORDÍTÁS KOGNITÍV MODELLEZÉSE

- A fordító mint recipiens és interpretáns
- Regisztrálja a szöveg erőteljes képiségét
- De: metaforikus nyelvi kifejezések beazonosítása problematikus
 - Nincsenek formai kritériumok
 - Miért dönt az olvasó a metaforikus olvasat mellett?

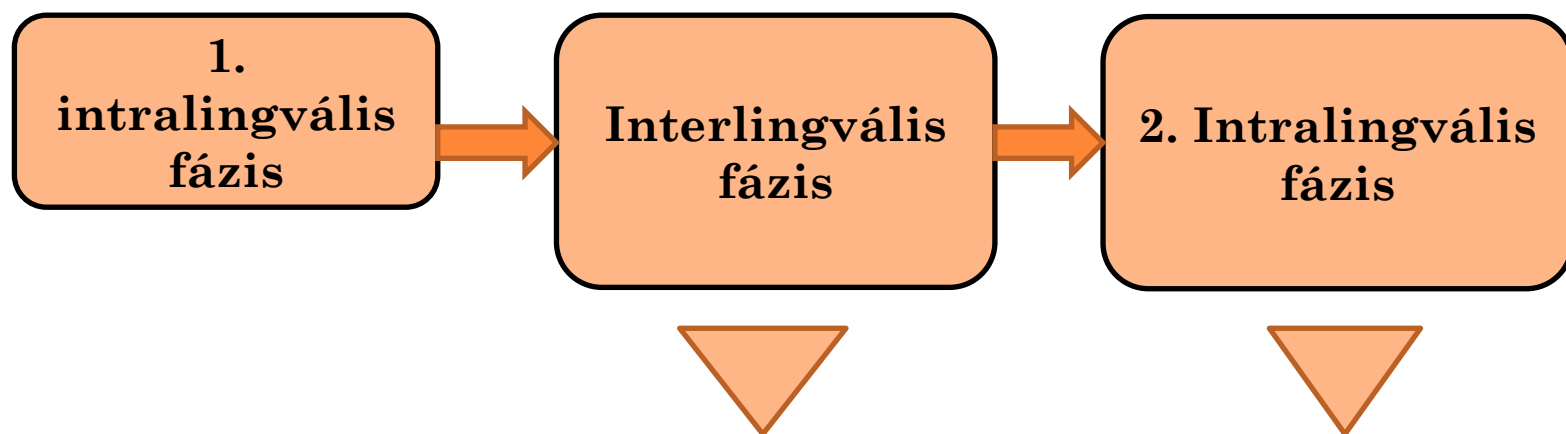

5. A MŰFORDÍTÁS KOGNITÍV MODELLEZÉSE

- A metaforikus olvasat mellett szól:
 - Poétikai szöveg
 - Cím (ÉRZELMEK céltartomány)
 - Explicit megfeleltetések
 - „Gondolataim [...] mint a fürge méh”
 - Szemantikai anomália (Skirl/Schwarz-Fiesel 2013: 52-54)
 - „Remény, [...] síma száddal mit kecsegtetsz”
 - „Kétes kedvet mért csepegtetsz még most is belém”

5. A MŰFORDÍTÁS KOGNITÍV MODELLEZÉSE

- Input = Textweltmodell: textuális információk + aktivált konceptuális tudás kreatív alkalmazása (Skirl/Schwarz-Friesel 2013: 65-66)
 - Dinamikus értelemképzési folyamat
 - Fny-i szöveg mentális képei – manipuláció
- Cny-i újraformálás

5. A MŰFORDÍTÁS KOGNITÍV MODELLEZÉSE

- Egységes modell – a sztenderd metaforaelmélet keretein belül?

Klasszikus metaforaelmélet

**Metaforikus nyelvi kifejezések helyettesítése
szó szerinti kifejezésekkel**

Allegória parafrázisa?

Empirikus vizsgálat: ellentmondó eredmények

5. A MŰFORDÍTÁS KOGNITÍV MODELLEZÉSE

Fogalmi integráció elmélete (Fauconnier/Turner)

- „die in sprachlichen Ausdrücken sichtbar werdenden Weltausschnitte [...] (mental maps)” (Wildgen 2008: 172)
- több teret integráló, dinamikus modell
- mentális terek elemei között leképezések, ellentmondások kiküszöbölése
- Pl. Ez a sebész egy hentes.

Intralingvális fázisban input manipulálása, mentális terek interakciója

**Eredmény: módosult, új mentális konstrukciók
Koherens absztrakt értelemmel**

6. ÖSSZEGZÉS

1. Fny-i szöveget motiváló mentális képek: módosulnak
2. Metafora grammatikája – Eltérés és modifikáció a nyelvi felszínen – kognitív hatás
3. A kert allegória konstitutív képi jelentéshordozói = univerzális képi sémák kidolgozásai (pl. kert – TARTÁLY-séma)
4. A mentális terek elméletének alkalmazhatósága a műfordítás modellezésére

FORRÁSOK

- Biebuyck, Benjamin (1998): *Die poetische Metapher: ein Beitrag zur Theorie der Figürlichkeit*. Würzburg: Verlag Königshausen & Neumann.
- Bierwisch, Manfred (1979): Wörtliche Bedeutung – eine pragmatische Gretchenfrage. In: Grewendorf, Günther (Hg.): *Sprechakttheorie und Semantik*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 119-148.
- Csokonai Vitéz, Mihály (2006): *Csokonai Vitéz Mihály összes versei*. Mercator Stúdió Elektronikus Könyvkiadó. URL: http://oszkdk.oszk.hu/storage/00/00/04/02/dd/1/csokonai_osszes.pdf [Stand: 31. 03. 2014]
- Csokonai Vitéz, Mihály (1984): *Gedichte*. Budapest. Ausgew. von István Kerékgyártó. Einl. von Géza Engl. Corvina Kiadó (=Schätze der ungarischen Dichtkunst. Janus Pannonius, Bálint Balassi, Mihály Csokonai Vitéz, Mihály Vörösmarty, Sándor Petőfi, János Arany, 3). URL: <http://mek.oszk.hu/00600/00637/00637.htm#21> [Stand: 6. Dezember 2013]
- Dröbinger, Hans-Harry (2002): Zu kognitionslinguistischen Aspekten der Metaphorik. In: *Kalbu Studijos / Studies about Languages* 3, 10-16.
- Freeman, Margaret H. (2007): Cognitive Linguistic Approaches to Literary Studies: State of the Art in Cognitive Poetics. In: Geeraerts, D./Cuyckens, H. (Eds.): *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. Oxford University Press. 1175-1203.
- Görner, Rüdiger (2001): *Grenzen, Schwellen, Übergänge: zur Poetik des Transitorischen*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht. URL: https://download.digitale-sammlungen.de/BOOKS/pdf_download.pl?id=bsb00044539 [Stand: 3. November 2013]
- Harsányi Ildikó: *Metaforarendszerek fordítása – sajtószövegek elemzése kognitív megközelítésből*. In: *Fordítástudomány X.* (2008) 1. szám 42-60.
- Harsányi Ildikó: *A metafora mint az alternatív konceptualizáció eszköze a fordításban*. In: *Fordítástudomány XII.* (2010) 1. szám 5-23.
- Klaudy, Kinga (1999): *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica.

FORRÁSOK

- Kohl, Katrin (2007): *Metapher*. Stuttgart [u.a.]: Metzler
- Kövecses, Zoltán (2005): *A metafora. Gyakorlati bevezetés a kognitív metaforaelméletbe*. Budapest: Typotex.
- Kövecses, Zoltán/Benczes, Réka (2010): *Kognitív nyelvészet*. Budapest. Akadémiai Kiadó.
- Kövecses, Zoltán/Radden, Günter (1998): “Metonymy: Developing a cognitive linguistic view”. In: *Cognitive Linguistics* 9-1, 37-77.
- Kövecses, Zoltán /Radden, Günter (1999): “Towards a Theory of Metonymy”. In: Panther, K./ Radden, G. (Eds.): *Metonymy in Language and Thought*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 17-59.
- Lakoff, George/Johnson, Mark (1998): *Leben in Metaphern. Konstruktion und Gebrauch von Sprachbildern*. Übers. v. Astrid Hildenbrand. Heidelberg: Carl Auer [Orig.: *Metaphors We Live By* Chicago: Chicago University Press. 1980]
- Massa, Dieter (2000): Verstehensbedingungen von narrativen Bildern aus kognitiver Sicht. In: Zimmermann, Ruben (Hg.): *Bildersprache verstehen: zur Hermeneutik der Metapher und anderer bildlicher Sprachformen*. München: Fink. URL: https://download.digitale-sammlungen.de/BOOKS/pdf_download.pl?id=bsb00042873 [Stand: 3. November 2013]
- Proft, Matthias (1996): Metaphorik und sogenannte Paraphrasen. In: Schneider, Hans Julius (Hrsg.): *Metapher, Kognition, künstliche Intelligenz*. München, Fink. URL: https://download.digitale-sammlungen.de/BOOKS/pdf_download.pl?id=bsb00041556 [Stand: 3. November 2013]
- Schröder, Severin (2007): Metapher und Vergleich. In: Eder, Thomas/ Czernin, Franz Josef (Hg.): *Zur Metapher. Die Metapher in Philosophie, Wissenschaft und Literatur*. München/Paderborn: Fink.
- Skirl, Helge/ Monika Schwarz-Friesel (2013): *Metapher*. Heidelberg: Universitätsverlag Winter.
- Wildgen, Wolfgang (2008): *Kognitive Grammatik. Klassische Paradigmen und neue Perspektiven*. Berlin, New York: Walter de Gruyter.